

Itämerensuomalaiset henkilönnimet keskiajalla

Näkökulmia esikristillisiin
ja varhaiskristillisiin henkilönnimiin

JAAKKO RAUNAMAA

Väitöksenalkajaisesityelmä Helsingin yliopistossa 20. marraskuuta 2021

Aloitin kysymällä: Miksi? Miksi tutkia vanhoja itämerensuomalaisia henkilönnimiä? Aloitan vastaukseni esittelemällä itseni: Olen Jaakko Raunamaa. Isäni on Pertti. Isoisäni taas oli Heikki. Hänen isänsä oli vuorostaan Lauri. Listaa voisi periaatteessa jatkaa loputtomiin. Tämä siksi, että meillä kaikilla on nimi. Ja myös kaikilla ennen meitä eläneillä ihmisillä on ollut nimi. Nimet siis ovat kiinteä osa ihmisyyttä.

Miksi nimiä sitten on olemassa? Mihin niitä tarvitaan? Yksinkertaisin vastaus on: ne yksilöivät tarkoitteensa. Yksilöiminen ei kuitenkaan ole ainoa henkilönnimien tehtävä. Henkilönnimet myös saavat kantajansa kuulumaan johonkin ryhmään. Suomalaisille nimi *Jaakko* ilmaisee, että kyseessä on hyvin todennäköisesti toinen saman kansallisuuden edustaja, joka lienee suomenkielinen. Nimi *Jakob* taas saanee nyky-suomalaisen kuulijan luulemaan, että kyseessä on suomenruotsalainen henkilö. Yhtä lailla henkilönnimet ovat sidoksissa nimenantoajankohdan paikallisiin olosuhteisiin. Suomalaisten tapauksessa hyvä esimerkki on nimen *Saku* suosiossa tapahtunut hetimitäinen jyrkkä kasvu vuoden 1995 jääkiekon MM-kilpailujen jälkeen.

Henkilönnimet eivät siis ole muusta elämästä irrallisia kirjainyhdistelmiä. Nimien ja niitä ympäröivän kulttuurin välillä on aina yhteys. Tämä kytkös on se, joka tekee henkilönnimistä erittäin mielenkiintoisia menneisyyden tutkimuksen kannalta. Nimien avulla on mahdollista valottaa menneisyyden tapahtumia ja entsaikojen ihmisten maailmankatsomusta. Yllä mainittujen esi-isieni nimien perusteella voimme päätellä, että he kaikki olivat suomalaisia ja kristittyjä. Vielä arvokkaampia henkilönnimet ovat menneisyyden tutkimukselle siirryttäessä ajassa taaksepäin kylmän ja pimeän

Pohjolan keskiajan alkuun, johon liittyviä arkeologisia tai historiallisia jäänteitä ei ole paljoa säästynyt nykyaikaan.

Menneisyyden henkilönnimet eivät kuitenkaan ole vain oman aikansa tuotteita, vaan niiden vaikutus näkyy nykyaikassakin. Monella meistä on sukunimi, joka perustuu itämerensuomalaiseen henkilönnimeen (esimerkiksi *Toivonen*, *Lempinen* ja *Ihalainen*), tai sitten asuinpaikkamme nimi juontaa juurensa näistä henkilönnimistä (esimerkiksi *Ikaalinen* ja *Lempäälä*). Selvää on myös se, että esikristilliset henkilönnimet kiinnostavat nykyajan ihmisiä. Esimerkiksi nimi *Toivo* oli yhdeksänneksi yleisin poikien ensinimi Suomessa vuonna 2020. Ylipäättänsä tiedot etu- ja sukunimien taustoista kiinnostavat ihmisiä. Sanoma- ja aikakauslehdissä ilmestyvät artikkelit suomalaisten etu- ja sukunimistä ovat miltei aina päivän luetuimpia juttuja.

Toisaalta puhuttaessa keskiajan esikristillisistä ja kristillisistäkin henkilönnimistä tietoa joudutaan hakemaan vuosikymmeniä vanhoista tutkimuksista. Edellinen laaja katsaus esikristillisiin itämerensuomalaisiin henkilönnimiin on Detlef-Echard Stoecken väitöskirja vuodelta 1964.

Olen nyt kierrellyt ja kaarrellut monipolvisesti yrittäessäni esittää vastausta alussa esittämäni kysymyksen siitä, miksi tämä tutkimus on tehty. Kaiken voi kuitenkin tiivistää kahteen sanaan: tarpeeseen ja kysyntään. Tarve ja kysyntä ovat olleet kaksi suurinta syytä, miksi koin halua tutkia esikristillisiä ja muitakin vanhoja itämerensuomalaisia henkilönnimiä eli nimiä, joita itämerensuomalaiset (esimerkiksi karjalaiset, suomalaiset ja virolaiset) ovat muinoin käyttäneet. Tarve on syntynyt siitä, että itämerensuomalaisista henkilönnimistä ei ole tehty kokonaisvaltaista tulkintaa yli 50 vuoteen. Toisaalta myös siitä, että edellä mainittu Stoecken väitöskirja ei kaikista saavutuksistaan huolimatta ole ottanut huomioon monia tärkeitä aineistoja tai aiheen kannalta oleellisia näkökulmia. Kysyntä vuorostaan on ulkoista sekä sisäistä. On selvää, että tutkimusaiheeni kiinnostaa ihmisiä sekä tieteessä että sen ulkopuolellakin. Toisaalta olen itse pienestä pitäen ollut kiinnostunut historiasta, ja olen kokenut olevani etuoikeutettu saadessani paneutua näin mielenkiintoiseen tutkimusaiheeseen, josta seuraavassa kerron lisää.

Väitöstyöni koostuu viidestä tieteellisestä artikkelista, joissa itämerensuomalaisten parissa tavattuja henkilönnimiä käsitellään eri näkökulmista, pääpainon ollessa kuitenkin esikristillisissä nimissä. Kaikissa artikkeleissa päämääränä on selvittää keskiaikaisten itämerensuomalaisten henkilönnimien käyttöä ja levinneisyyttä. Lisäksi väitöskirjaan kuuluu yhteenveto, jossa tutkimusartikkelien tärkeimmät tulokset esitellään ja analysoidaan. Yhteenvetoon kuuluu myös artikkelien pohjalta tehtävä laajempi katsaus itämerensuomalaisten henkilönnimien pääpiirteisiin. Näitä ovat nimien semantiikka ja morfologia sekä alkuperä, leviäminen ja häviäminen. Katsauksen tuloksia verrataan aiempiin itämerensuomalaisia nimiä, kieliä ja itämerensuomalaisten kansojen historiaa käsitteleviin tutkimuksiin. Seuraavassa käyn artikkelien ja yhteenvedon pohjalta lävitse tutkimukseni keskeisimmät piirteet ja päätelmät.

Aloitin tutkimuksessa käytetyistä aineistoista. Niistä suurin osa on keskiaikaisia eli 1200–1500-luvuilta. Pääasiallisesti olen tehnyt tutkimustani alkuperäisistä asiakirjoista tehtyjen editioiden pohjalta. Kirjoitusten alkuperä vaihtelee henkilökohtaisista kirjeistä veroluetteloihin. Alueellisesti lähdemateriaalit kattavat nykyisen Luoteis-Venäjän,

Suomen ja Viron alueita. Käytettyjä kieliäkin on monta: latina, alaksa, ruotsi (tai muinaisruotsi) ja venäjä (tai niin sanottu arkistovenäjä).

Suurin osa alkuperäisistä lähteistä on 1400-luvun lopusta ja 1500-luvun alkupuoliskolta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että tätä aiempaa materiaalia on olemassa hyvin vähän. Vasta 1400-luvun lopulta lähtien pohjoisen Itämeren alueen valtaapitävät systematisoivat kirjanpitoaan ja sen arkistointia.

Aineistojen määrän kasvu 1400-luvulta lähtien ei kuitenkaan tarkoita sitä, että esikrilliset henkilönnimet olisivat tuolta ajalta helpommin saavutettavissa tai että kaikki pohjoisen Itämeren alueet olisivat olleet valtiovaltojen kirjanpidon piirissä. Kristillisten nimien leviäminen oli jo ehtinyt pitkälle 1400-loppuun mennessä, joten vain harvoin esikristillisiä itämerensuomalaisia henkilönnimiä tavataan yksilönniminä. On myös huomioitava, että monet vanhimmissa asiakirjoissa esiintyneistä henkilöistä ovat yhteiskunnan korkeimmilta portailta. Vain varakkailta ja tärkeillä miehillä oli syytä huolehtia asioidensa kirjaamisesta ja tehtyjen asiakirjojen säilyttämisestä. Naiset esiintyvät keskiajan kirjallisissa lähteissä vain harvoin.

Toisaalta myös keskiaikaisten kirjurien kirjaamiskäytänteet vaikuttivat siihen, millaisia nimiä ja nimimuotoja asiakirjoihin lisättiin. On muistettava, että itämerensuomalaisia kieliä ei käytetty virallisten asiakirjojen tapauksissa. Toisin sanottuna kirjurit noudattivat vieraiden kielten tapoja ja käytänteitä kirjatessaan itämerensuomalaisia henkilönnimiä. On osoitettu, että kirjurit monesti muuttivat nimien muotoiluja paremmin asiakirjan tyyliin sopivammiksi (Blomqvist 2017). Eräs Naantalintuostaria koskeva asiakirja on säilynyt sekä käsikirjoituksena että lopullisena versiona. Käsikirjoituksesta tavataan suomalainen nimimuoto *heyki*, mutta viralliseen asiakirjaan kirjuri on muuttanut sen muotoon *Hendric* (DF s.v. 4136).

Aineiston laatu ja määrä ovat siis ongelmia, mutta tilannetta voi korjata ottamalla tutkinnan alle myös muita nimistön luokkia. Itämerensuomalaisia henkilönnimiä tavataan esimerkiksi sukunimissä, lisänimissä, patronyymeissa ja asutusnimissä. Alussa mainitsin esimerkit sukunimistä (esimerkiksi *Toivonen*) ja asutusnimistä (esimerkiksi *Lempäälä*). Näissä tapauksissa on oletettavaa, että nimet perustuvat *Toivo*- ja *Lempi*-nimisiin henkilöihin. Samoin on oletettavaa, että nimen *Kuzemka Novzuev* ("Кюземка Новзюев", NPK III: 633) tapauksessa isä on ollut nimeltään *Novzui* (suomeksi *Nousia* + henkilönnimisuffiksi *-ui*). Toisin sanottuna väitöstyössäni ei tutkita pelkästään päänimiä, vaan myös muitakin henkilönnimien luokkia.

Miten sitten itämerensuomalaisia henkilönnimiä on löydetty käytetyistä lähteistä? Pääasiallisesti nimiä on poimittu lukemalla lähdemateriaaleja sivu sivulta lävitse. Viimeisessä artikkelissa (Raunamaa & Kanner tulossa 2022) nimet poimittiin Python-pohjaisella ohjelmalla. Etsityt nimet vaihtelevat artikkeleittain, mutta yhteenvedossa keskitytään 21 esikristilliseen itämerensuomalaiseen henkilönnimelementtiin. Itämerensuomalaisia nimiä poimittaessa on tärkeää tunnistaa itämerensuomalaisiin kieliin liittyvät kielelliset elementit. Teoriassa jokaisen asiakirjoissa esiintyvän nimen alkuperä pitäisi selvittää. Tilanteessa, jossa luettavia sivuja on kymmeniä tuhansia, nimien taustan selvittämisessä pitää kuitenkin turvautua aiemmissa tutkimuksissa luotuihin käsityksiin nimielementtien alkuperästä ja merkityksestä. Onnekseni tällaista tutkimusta on runsaasti tarjolla ja se on pääosin korkeatasoista.

Tietystikään nimien alkuperää selvittäessä ei voi sokeasti luottaa kollegoidensa tuotoksiin. Tutkijalla pitää siis olla paljon osaamista omastakin takaa. Tarvittavista osaamisalueista keskeisin on relevanttien kielten ja niihin liittyvien nimisysteemien tuntemus. Oleellista on myös olla perillä tutkittuja asiakirjoja koskevasta kirjaamis-traditioista ja -käytännöistä. Esimerkiksi keskiajan Moskovon suurruthtinaskunnassa talonpoikien alhaista syntyperää korostettiin kirjaamalla heidän nimensä diminutiiveina. Sen vuoksi yllä mainitun itämerensuomalaisen talonpojan nimi oli muodossa *Kuzemka* eikä *Kuzma*.

Mitä kerätyillä nimillä sitten on tehty? Lyhyt vastaus on: taulukoita ja karttoja. Erilaiset tilastolliset menetelmät ovat läsnä jokaisessa artikkelissani. Neljässä ensimmäisessä julkaisussa (Raunamaa 2017, 2019, 2020a, 2020b) ne ovat varsin yksinkertaisia, kun taas viidennessä eli viimeisessä (Raunamaa & Kanner 2022) on käytetty tietokoneen avulla suoritettua laskentaa selvittämään alueellisia eroavaisuuksia nimien käytössä. Kartat ovat oleellisia selvitettäessä, missä tietynlaisia nimiä on käytetty. Nimien maantieteellistä levikkiä voidaan esimerkiksi verrata tietynlaisten arkeologisten löytöjen sijainteihin.

Myös kerättyjen nimien morfologiaa eli rakennetta ja semantiikkaa eli merkitystä on analysoitu monessa artikkelissa. Nimien rakenteen tutkiminen tarkoittaa sen selvittämistä, minkälaisista osista ne ovat koostuneet. Semantiikka tarkoittaa vuorostaan sitä, mitä nimet ovat merkinneet käyttäjilleen. Esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet ovat periaatteessa nykyihmisillekin ymmärrettäviä. Esimerkiksi *Ihalemme* tapauksessa ymmärrämme, että nimi koostuu kahdesta elementistä, jotka ovat *iha* ja *lempi*. Kuitenkin on syytä muistaa, että emme voi varmuudella tietää, minkälaisia merkityksiä nimillä oikeasti oli vuosisatoja sitten.

Edetäksemme väitöstyön tuloksiin voimme aloittaa siitä, mihin jäimme eli nimien semantiikkaan. On oletettavaa, että esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet olivat käyttäjilleen ymmärrettäviä. He siis ymmärsivät, mitä esimerkiksi nimi *Ihalempi* tarkoittaa. Toisaalta on myös hyvin mahdollista, että nimiä käytettiin vailla ymmärrystä niissä olevien kielellisten elementtien merkityksestä. On kuitenkin todennäköistä, että niin sanottujen pää- eli yksilönnimien kohdalla nimet heijastivat tavalla tai toisella nimenantajilla olleita toiveita ja näkemyksiä nimensaajaa kohtaan. Esikristillisten nimien tapauksessa on luultavaa, että niissä tavattavat kielelliset elementit heijastavat nimenantajien näkemyksiä nimensaajasta. Toisaalta on yhtä lailla mahdollista, että nimenantajat ovat halunneet valinnallaan yhdistää nimensaajan annetun nimen aiempiin kantajiin. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi isovanhempien mukaan nimeäminen tai nimeäminen julkisuuden henkilön mukaan. Esimerkiksi keskiajan Suomessa yleisimmät naisten nimet olivat tunnettuja niin uskonnollisten kuin kuninkaallisten esikuviansa kautta (Raunamaa 2020b).

Lisäksi tässä kohdin on jälleen hyvä korostaa tämän tutkimuksen keskittyvän erityisesti miesten esikristillisiin nimiin. Esikristillisistä naisten nimistä on olemassa vain muutama mahdollinen esiintymä, joiden perusteella voisi väittää naisten nimien muuttaneen miesten vastaavia. Tämä on kuitenkin vain hyvin epävarmaa pohdiskelua.

Nimenantoperusteiden selvittämisessä on siis monia epävarmuustekijöitä. Tämä ei kuitenkaan estä analysoimasta nimissä esiintyneiden elementtien merkityksiä. Ylei-

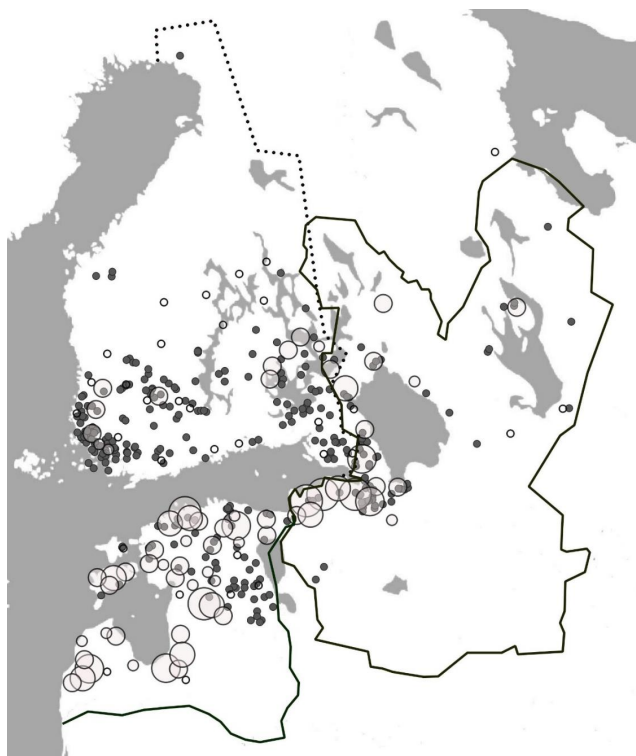
simmät nimielementit kuten *Iha*, *Kirja*, *Lempi*, *Mieli*, *Toivo* ja *Vilja* ovat semanttisilta merkityksiltään pääosin rauhanomaisia ja viittaavat sellaisiin attribuutteihin kuin toivo, nautinto, rakkaus, erityisyys ja runsaus. Itämerensuomalaiset henkilönimet vaikuttavat edustavan erilaista arvomaailmaa kuin balttien, germaanien ja slaavien käyttämät esikristilliset nimet, jotka ovat merkityksiltään enemmän sotaisia, maskuliinisia ja valtaan liittyviä. Esimerkiksi otettakoon tunnettu slaavilaisnimi *Vladimir*, jonka katsotaan muodostuvan valtaan ja suuruuteen viittaavista nimenosista (Petrovskij 1966: 79).

Rakenteeltaan esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet olivat kolmenlaisia: yksiosaisia (esimerkiksi *Lempi*), yksiosaisia henkilönnimisuffiksin kanssa (esimerkiksi *Lempoi*) ja kaksiosaisia (esimerkiksi *Ihalempi*). Huolimatta aineiston epäselvyyksistä on ilmeistä, että suffiksilliset yksiosaiset henkilönnimet olivat kaikkein yleisimpiä. Alueelliset erot ovat kuitenkin suuria: esimerkiksi Liivinmaalla eli nykyisten Latvian ja Viron alueilla kaksiosaiset nimet olivat yleisiä, kun taas idässä niin sanotun Vatjan viidenneksen alueella tällaisia tapauksia oli vain muutama. Tässä kohdalla on tosin sopiva huomauttaa siitä, että tutkimuksessani on keskitytty vain pieneen osaan kaikista mahdollisista esikristillisistä itämerensuomalaisista henkilönnimistä. Uskon kuitenkin, että vaikka haettujen nimien määrää laajennettaisiin, suffiksilliset nimet olisivat edelleen suurin ryhmä. Toisaalta kaksiosaiset nimet vaikuttavat olevan yleisimpiä juuri niiden 21 nimielementin parissa, joihin tässä tutkimuksessa on keskitytty. Toisin sanottuna niiden osuus todennäköisesti vähenisi, jos haettujen nimien määrä kasvaisi.

Väitöstyössäni ei erityisesti pohdita nimissä esiintyneiden suffiksien yleisyyksiä tai merkityksiä. On kuitenkin selvää, että suffiksit eivät olleet vain täyteääniteitä, vaan toivat oman lisänsä nimen merkitykseen. Mielenkiintoista on myös se, että esikristillisten henkilönnimien yhteydessä tavattavien suffiksien käyttö on jatkunut myös kristillisten nimien yhteydessä (esimerkiksi *Lembuj* <> *Antuj* ja *Ihakka* <> *Pekka*). Tämä väite pätee erityisesti Luoteis-Venäjällä ja Suomessa, kun taas entisellä Liivinmaalla ilmiö vaikuttaa harvinaisemmalta.

Nyt siirrymme semantiikasta ja morfologiasta eteenpäin. Aloitan vastaamalla kysymykseen: missä esikristillisiä itämerensuomalaisia henkilönnimiä käytettiin keskiajalla? Kartta 1 vastaa tähän kysymykseen. Kartassa esiintyvät nimet ovat väitöstyöni artikkeleista sekä Stoebken vuoden 1964 väitöskirjasta ja sen nimelistauksesta. Lopullisessa tuloksessa on hieman alle 1200 nimeä. Jälleen on korostettava sitä, että nämä noin 1200 nimeä kattavat vain osan kaikista mahdollisista esikristillisistä nimistä. Yhtä lailla on selvää, että tutkimukseni ulkopuolelle on yhä jäänyt sellaisia alueita ja aineistoja, joista nimiä varmasti löytyisi vielä lisää.

Kartta 1 osoittaa, että yleisempien itämerensuomalaisten henkilönnimielementtien levikki on ollut erittäin laaja keskiajalla. Nimiä on Latvian länsirannikolta Lappiin saakka ulottuvalla vyöhykkeellä. Asiakirjoissa esiintyvien nimien selkeimmät nimikeskittymät löytyvät Viron etelä-, länsi- ja pohjoisosista, Länsi-Latviasta, Hämeestä, Karjala–Etelä-Savo-akselilta ja Lounais-Suomesta sekä Inkeristä.

Kartta 1.

Esikristillisten itämerensuomalaisten henkilönnimien levikki keskiajalla. Mustat ympyrät viittaavat kylännimiin, jotka perustuvat esikristillisiin itämerensuomalaisiin henkilönnimiin. Vaaleat läpinäkyvät ympyrät kuvastavat suoria henkilönnimimainintoja. Ympyrän koko ilmaisee nimien määrää kyseisellä paikalla. Kartalla myös suuntaa antavat rajalinjaukset keskiaikaisista Turun arkkhiippakunnasta, Liivinmaasta ja Novgorodista. Taustakartta: Stamen Toner Background.

Kartan perusteella siis näemme, missä esikristillisiä henkilönnimiä on tavattu. Seuraava oleellinen kysymys on, miten tutkitut esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet ovat syntyneet. Kysymykseen on helppo vastata: on mahdotonta tietää, miten esikristilliset nimet ovat saaneet alkunsa. On myös huomioitava, että nämä nimet eivät muodosta yhtenäistä joukkoa. Niiden tärkein yhteinen piirre on se, että ne eivät ole kristillisiä nimiä. Toisin sanottuna on oletettavaa, että itämerensuomalaisten parissa käytetyt esikristilliset nimet ovat syntyneet monin eri tavoin. Samaa voidaan sanoa siitä koko nimisysteemistä, joka itämerensuomalaisten kansojen parissa valitsi ennen kristinuskon aseman vakiintumista. On oletettavaa, että nimien käytössä ja muodostamisessa on monia piirteitä jo vuosituhsien takaa, mutta yhtä todennäköistä on se, että useat asiat nimisysteemissä ovat saaneet alkunsa vasta historiallista aikaa edeltäneiden vuosisatojen aikana.

Mielenkiintoinen kysymys on myös se, milloin tutkitut henkilönnimet olisivat voineet syntyä. Stoebke (1964: 82–108) oli väitöskirjassaan sitä mieltä, että nimielementin

laaja maantieteellinen levikki itämerensuomalaisten kansojen parissa tarkoittaa kyseisen elementin olevan peräisin ajalta ennen näiden kansojen hajaantumista. Kielen-
tutkijoiden mukaan itämerensuomalaisen kantakielen hajoamisen ajankohtana voi-
daan pitää ajanlaskun alun vuosisatoja (Kallio 2014; Schalin 2018). Stobcken väitteestä
seuraisi se, että oikeastaan kaikkien tässä tutkimuksessa keskiössä olevien nimi-
elementtien pitäisi olettaa syntyneen viimeistään ajanlaskun alussa, mikä on sinänsä
täysin mahdollista.

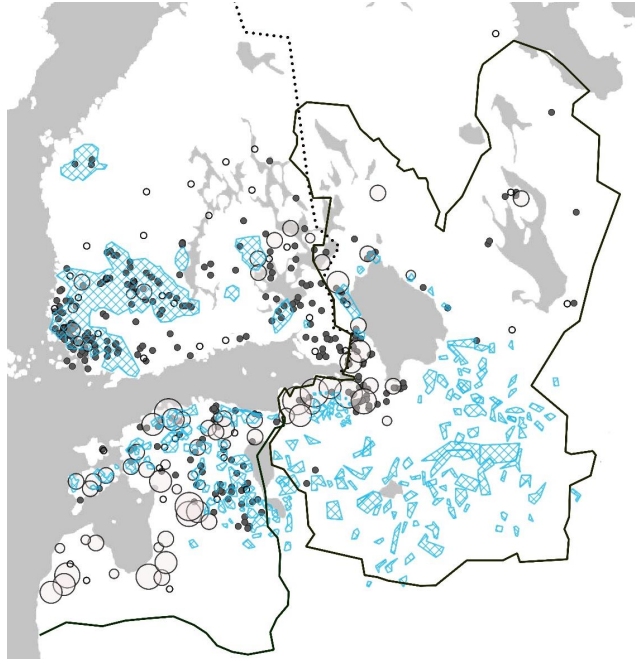
Olen kuitenkin Stobckea varovaisempi päätelmissäni liittyen tutkittujen itämeren-
suomalaisten nimien ikään. En pysty tässä yhteydessä nimeämään syitä tarkemmin,
mutta nostan esiin esimerkin kristillisistä nimistä: ne levisivät itämerensuomalaisten
ja muiden lähialueiden kansojen pariin ilman suuria kielellisiä tai kulttuurisia muu-
toksia. On siis olemassa hyviä syitä olla olettamatta, että laajan levikin omaavat esi-
kristilliset henkilönnimelementit olisivat välttämättä ajalta ennen erillisten itämeren-
suomalaisten kielten ja heimojen syntyä.

Seuraavaksi pääsemme vastamaan siihen kysymykseen, miten esikristilliset
itämerensuomalaiset henkilönnimet levisivät niille sijoilleen, joista niitä on tavattu
keskiajan lähteissä. On oletettavaa, että nimisysteemin ja monien yksittäisten ni-
mienkin tapauksissa leviäminen on sidoksissa muihin itämerensuomalaisen kulttuu-
rin kehityskulkuihin. Erityisesti arkeologien ja kielitieteilijöiden tutkimusten varaan
rakentuvat näkemykset itämerensuomalaisen kulttuurin leviämisestä ovat kuitenkin
nekin monin tavoin epävarmoja. Viimeisimmän ja kattavimman version on tarjon-
nut arkeologi Valter Lang (2020), jonka näkemysten varaan pääosin rakentuu myös
väitöstyöni kuvaus itämerensuomalaisen kulttuurin ja sitä kautta myös yksittäisten ni-
mien sekä nimisysteemin levittäytymisestä. On kuitenkin jälleen syytä muistuttaa, että
esikristillisten itämerensuomalaisten nimielementtien leviämistä ei voida aina yhdis-
tää esimerkiksi tietynlaisten itämerensuomalaisiksi tulkittujen rautakautisten hauta-
tyyppien levittäytymiseen. Kuten yllä on osoitettu, nimet voivat levitä ilman, että siitä
jää merkkejä esimerkiksi kieleen tai arkeologiseen aineistoon.

On joka tapauksessa mielenkiintoista verrata tutkittujen henkilönnimelementtien
levikkiä suhteessa arkeologien näkemyksiin rautakauden loppuaikojen asutus-
tilanteesta. Kartta 2 (seur. sivulla) osoittaa, että esikristillisten nimien ja noin vuo-
den 1000 asutustilanteen välillä vaikuttaa olevan yhteys. Totuus ei tietenkään ole näin
yksioikoinen. On selvää, että asutusta ja henkilönnimiä on ollut myös kartasta nähtä-
vien alueiden ulkopuolella. Tästä huolimatta on luontevaa olettaa, että kiinteän ja pää-
osin maanviljelykseen perustuvan rautakautisen asutuksen sekä itämerensuomalaisten
henkilönnimien välillä on korrelaatiota.

On myös mielenkiintoista, että kartalla on joitakin alueita, jossa tätä yhteyttä ei vai-
kuta olleen. Esimerkiksi keskiaikaisen Inkerin alueella itämerensuomalaiset henkilö-
nimet ovat olleet tavallisia, mutta merkit myöhäisrautakautisesta asutuksesta ovat vä-
hissä. Yksi selitysmahdollisuus on se, että itämerensuomalainen kulttuuri ja sen mu-
kana siihen liitettävät nimet ovat myöhäisiä tulokkaita. Tämä on vain yksi teoria, ja on
sanomattakin selvää, että muitakin selitysmahdollisuuksia löytyy.

Kartta 2.

Esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet ja kiinteään asutukseen viittaavat löydöt rautakauden lopulta. Mustat ympyrät viittaavat kylännimiin, jotka perustuvat esikristillisiin itämerensuomalaisiin henkilönnimiin. Vaaleat läpinäkyvät ympyrät kuvastavat suoria henkilönnimimainintoja. Arkeologisten löytöjen perusteella määritellyt rautakauden lopun asutusalueet ovat merkitty sinisellä ruudukolla. Taustakartta: Stamen Toner Background.

Edellä esitetty ei kuitenkaan selitä sitä, miksi esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet levisivät niin laajalle alueelle. Tähänkään ei varmasti ole yhtä oikeaa vastausta, mutta on kuitenkin selvää, että nimien leviäminen tapahtui paikallisten vapaasta tahdosta. Rautakautisessa Pohjolassa ei ollut yhtäkään sellaista ryhmittymää, joka olisi voinut pakottaa asukkaita käyttämään joitakin tiettyjä nimiä. Toisin sanottuna esikristilliset nimet edustivat jotain sellaista kulttuuria ja arvomaailmaa, mitä paikalliset halusivat tavoitella. Tätä ajatuskehystä voi pitää tietynlaisena universaalina puhuttaessa siitä, miksi henkilönnimimuodit muuttuvat. Sama ilmiö on tapahtunut keskiajalla kristittyjen nimien peitotessa esikristilliset. Tietysti tässä tapauksessa nimi-muodin vaihto oli paljon enemmän ylhäältä päin johdettua, mutta silti on selvää, että ilman paikallisten hyväksyntää muutosta ei olisi tapahtunut.

Tutkimukseni perusteella voitaisiin myös väittää, että henkilönnimien ja etnisyyden välillä ei aina ole suoraa yhteyttä. Voimme tavata esimerkiksi keskiaikaisen Novgorodin ydinalueilla henkilön nimeltä *Пахомко Корелянинъ* ("Pahomko Koreljanin") (NPK III: 279), jonka etunimi on yksi yleisimpiä paikallisia nimiä, mutta hänen lisänimensä viittaa vahvasti karjalaiseen taustaan. Toisaalta väitöstyöni viimeisessä artikkelissa käytet-

tyjen laskennallisten menetelmien tulosten perusteella voidaan väittää, että myös kristillisten nimien käytössä oli aluekohtaisia eroja (Raunamaa & Kanner 2022). Näin esimerkiksi Karjala erottuu omiksi muista alueista poikkeaviksi ryhmikseen.

Viimeinen esimerkki mahdollistaa siirtymän kohti loppua ja sen pohtimista, mitä muuta voisi ja pitäisi tehdä itämerensuomalaisten henkilönnimien tutkimuksen suhteen. On selvää, että tietotekniikan kehittyminen tarjoaa monenlaisia uusia mahdollisuuksia. Laskentamenetelmien avulla voidaan esimerkiksi havaita alueellisia eroja nimien käytössä. Toisaalta ilman digitaaliseen muotoon siirrettyjä aineistoja tällaisesta tutkimuksesta ei tule mitään. Esimerkiksi Suomea koskevat niin sanotut voutintilit olisi hyvä saada editoitua ja muutettua sähköiseen muotoon. Hyvänä mahdollisuutena näkisin myös projektin, jossa kerättäisiin kaikki mahdolliset esikristilliset itämerensuomalaiset henkilönnimet yhdeksi aineistoksi. Tästä olisi olemassa jo hyvä mallikin Ruotsissa (SMP).

Lopuksi voin vielä tiivistää kaiken edellä mainitun yhteen lauseeseen: henkilönnimet ovat osa menneisyyttämme ja nykyhetkeämme. Suomessa ja muillakin itämerensuomalaisilla alueilla on ollut maineikkaat perinteet historiallisen nimistöntutkimuksen saralla ja toivottavasti näin on myös tulevaisuudessa. Toivon todellakin, että työni on kelvollinen jatkamaan näitä kunniakkaita perinteitä ja että siitä olisi iloa ja hyötyä myös tulevaisuudessa.

Lähteet

- BLOMQVIST, CARL OLIVER 2017: *Flerspråkighet eller språkförbistring? Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350-1526*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
DF = Diplomatarium Fennicum. <http://df.narc.fi/>. (15.3.2021).
- KALLIO, PETRI 2014: The diversification of Proto-Finnic. – Joonas Ahola, Frog, Clive Tolley (toim.), *Fibula, fabula, fact. The Viking Age in Finland* s. 155–170. *Studia Fennica Historica* 18. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura .
- LANG, VALTER 2020: *Homo Fennicus. Itämerensuomalaisten etnohistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NPK III = *Новгородские писцовые книги. Переписная окладная книга Водской пятины 1500 (7008) года. Часть 1*. Санкт-Петербург: Археографическая Коммиссия. 1868.
- PETROVSKIJ, N. A. 1966 = Петровский, Н. А. 1966: *Словарь русских личных имен. Ок. 2600 имен*. Москва: Сов. энциклопедия.
- RAUNAMAА, JAAKKO 2017: Medieval anthroponyms in the Castle Province of Raseborg. *Study of Finnish village names based on anthroponyms*. – Terhi Ainiala Ainiala, & Janne Saarikivi (toim.), *Personal name systems in Finnic and beyond* s. 33–82. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2019: Pre-Christian Finnic anthroponyms in Finnish village names. – *Onomastica Uralica* 12 s. 121–135.
- 2020a: The distribution of village names based on pre-Christian Finnic personal names in the northern Baltic Sea area. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 65 s. 98–152. <https://doi.org/10.33339/fuf.82542>.
- 2020b: Margareta, Katarina and Kristina. Female names in medieval Finland. – *Studia*

anthroponymica Scandinavica 35 s. 73–96.

RAUNAMAA, JAAKKO - KANNER, ANTTI (tulossa 2022): Clustering names of medieval Novgorod. Geographical variation of personal names attested in the census book of Vodskaja pjatina. - *Linguistica Uralica* 58.

SCHALIN, JOHAN 2018: *Preliterary Scandinavian sound change viewed from the east. Umlaut remodelled and language contact revisited*. Nordica Helsingiensia 54. Helsinki: Helsingin yliopisto.

SMP = Sveriges medeltida personnamn. <https://smp.isof.se/fmi/webd>. (15.3.2021).

STOEBKE, DETLEF-ECKHARD 1964: *Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems*. Hamburg: Leibniz-Verlag.

Jaakko Raunamaa: *Finnic anthroponymy in the Middle Ages. Perspectives on pre-Christian and early Christian personal names*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2021. Väitöskirjan yhteenveto on luettavissa osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/335626>

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi